Gereformeerd Theologisch Tijdschrift.
Redactie-Adres: Prof. Dr T. HOEKSTRA te Kampen.
Aflevering 12. April 1926.

ASSYRIË IN JESAJA'S PROFETIE

door

Dr J. RIDDERBOS.

II.

Welke gronden noemt Jesaja nu voor het gericht, dat hij over Assur aankondigt?

Het uitvoerigst antwoord vinden we in het „wee Assur!" [1])

Uitgangspunt is de aanduiding van Assur als „de roede van Mijn toorn", het instrument, door den HEERE gebruikt om de volkeren, inzonderheid Zijn volk, te tuchtigen. In het vervolg wordt Assur nog vergeleken bij een bijl of zaag. We herinneren ons de voorstelling, dat de HEERE Assur van het einde der aarde fluit, gelijk een ijmker de bijen. [2])

De grondgedachte van heel de gerichtsaankondiging is nu, dat Assur in de uitvoering van dit werk schuldig is geworden: „maar hij bedoelt het niet aldus, en zijn hart denkt niet aldus."

Als eerste zondige gedachte van zijn hart wordt dan genoemd zijn lust in geweld: „maar te verdelgen is in zijn hart en om uit te roeien natiën niet weinig." In het vervolg wordt hiervan een kleurrijk beeld ontworpen:

---

[1]) 10:5 vv. [2]) 5:26.

En ik deed weg de grenzen der volken,
en hunne voorraden heb ik geplunderd,
en stortte, als een machthebber,
op tronen gezetenen neder.
En mijne hand greep als naar een vogelnest
naar het vermogen der volken,
en zooals men verlaten eieren bijeenraapt,
heb ik de geheele aarde bijeengeraapt —
en er was geen, die den vleugel verroerde
of den bek opendeed en piepte.

Aangaande dit geweld, door Assyrië gepleegd, hebben we thans eene treffende illustratie in de teruggevonden Assyrische inscripties, waarin koningen als Tiglath—Pileser, Salmanassar, Sargon en Sanherib zich beroemen op hunne krijgsverrichtingen. Inzonderheid van de grenzelooze wreedheid, waarmede dit „verdelgen" en „uitroeien" gepaard ging, ontvangt men hier een huiveringwekkend beeld. [1]) Er wordt verhaald van veroverde steden, die „vernield, verwoest, met vuur verbrand" en zoo „met den grond gelijk gemaakt" werden. Zelfs de boomplantingen werden menigmaal vernield. In de inscripties van Sargon en Sanherib komt meermalen de uitdrukking voor : „hunne halzen sneed ik af als van lammeren." En Sanherib beroemt zich, dat de voor zijn wagen gespannen paarden in het bloed der gevallen vijanden „waadden als in een stroom." Elders pocht hij : „die ik levend ving, verminkte ik, als waren het stroohalmen, en sneed hun tot straf de handen af." Van het veroverde Babylon zegt hij : „hare inwoners, klein en groot, liet ik niet in het leven ; met hunne lijken vulde ik de straat der stad." Gevangengenomen vorsten werden menigmaal levend gepaald en gevild. Zelfs de lijken werden niet ontzien, maar dikwijls na allerlei ijselijke verminkingen tot bloedige overwinningszuilen opeengestapeld.

[1]) Zie voor het volgende de samenvatting bij Wilke, Jesaja und Assur, bl. 115.

Er was dus wel reden voor Jesaja's verwijt van het „verdelgen en uitroeien natiën, niet weinig."

Mag men uit dit verwijt nu afleiden, dat de profeet vroeger iets beters van het wereldrijk had verwacht, of dat het hierin verder was gegaan dan in het Goddelijk plan met Assur lag opgesloten? Stellig niet. In de latere profetie tegen Sanherib [1]) wordt uitdrukkelijk gezegd, dat al het door hem gepleegde geweld in Gods raad was besloten. En onze profetie stelt het niet anders. Het ligt reeds opgesloten in de benaming „roede van Mijn toorn", en het wordt buitendien nog in den breede uitgewerkt : [2])

Tegen eene godvergeten natie zend Ik hem
en tegen het volk Mijner verbolgenheid ontbied Ik hem,
om roof te rooven en om buit te halen,
en om het te maken tot vertrapping gelijk het vuil der straten.

Het bedrijven van geweld ligt in Assurs Goddelijke zending opgesloten ! Het verwijt van den profeet bestaat niet hierin, dat het daarmede iets anders deed dan God had gewild.

Toch constateert hij, dat de Assyriër daarin schuldig is geworden, en wel, omdat hij zijn hart zette niet op het volbrengen van zijne Goddelijke zending, maar op dat geweld. Men kan hier vragen, of de Assyriër die zending op andere wijze had kunnen vervullen. In abstracto kan men zeggen, dat dit had gekund, zoo Assur dit alles had gedaan met geene andere bedoeling dan om in naam en in opdracht van Israels God den ban aan de volken te voltrekken ; maar in concreto was dit van het Heidensche Assur zeker niet te verwachten.

De profeet gaat op dit alles niet in. Hij stelt vlak naast elkander deze twee, dat het geweld aan de natiën door God

[1]) 37 t 26. [2]) 10 : 6.

gewild is, en dat ditzelfde geweld in het hart van den Assyriër als zonde aanwezig is.

Ook indien iemand wil tegenwerpen, dat Assur het niet anders kon vewezenlijken, dan verandert het profetisch oordeel daarom niet: de vastheid van het Goddelijke raadsplan heft de menschelijke verantwoordelijkheid niet op.

Het is waar, aan Assur wordt niet alleen dat geweld verweten: wat hem ook, ja bovenal schuldig maakt, is de *hoogmoed*, waarin het geweld wordt gepleegd, „de grootschheid des harten" en „het pralen zijner trotsche oogen". Immers hij zegt:

Door de kracht mijner hand heb ik het gedaan,
en door mijne wijsheid, want ik ben verstandig".

Maar ook dit is toch niet zóó bedoeld, dat het geweld eerst door dien hoogmoed als iets bijkomstigs tot zonde wordt gestempeld. Reeds het feit alleen, dat het verdelgen en uitroeien „in zijn hart" is, is reden genoeg voor des Assyriërs veroordeeling. Daarin ligt ook de zelfverheffing op zichzelf reeds opgesloten. Dat Jesaja hier zoo bijzonder bij stilstaat, zou, ook indien er geene speciale gronden voor hadden bestaan, volkomen te begrijpen zijn uit de gewone beschouwingswijze van onzen profeet, die immers alle zonde tot de zelfverheffing tegen God pleegt te herleiden. Evengoed als hij b.v. het onrecht, door de Jeruzalemsche aristocraten gepleegd, en de pronkzucht der vrouwen bestempelt als het tarten van Gods hooge majesteit, evengoed lag het voor de hand, het door Assur aan de volkeren gepleegde geweld aldus te kwalificeeren.

Dit geldt ook van datgene, waarin bovenal Assurs hoogmoed uitkomt, zijn straks te wachten aanslag op Jeruzalem:

Zooals mijne hand reikte aan de koninkrijken der afgoden,
ofschoon hunne godenbeelden meer waren dan die van
[Jeruzalem en Samaria, —

zou ik niet, zooals ik aan Samaria en hare afgoden deed,
evenzoo aan Jeruzalem en hare godenbeelden doen ?

Vandaar het ontzaglijke woord :

Mag de bijl zich verhoovaardigen tegen hem, die ermee [houwt ?
mag de zaag grootdoen tegen hem, die haar trekt ?

Ook hier gaat het door, dat dit optrekken tegen Juda en Jeruzalem eenerzijds lag opgesloten in Assyrië's roeping als „roede van Mijn toorn" ; en anderzijds toch, zoodra het door Assur werd beraamd, moest vallen onder het profetisch oordeel van te zijn een zich verheffen tegen den Heilige Israels.

We herhalen dus, dat de gewelddadige ondernemingen van het wereldrijk op zichzelf reeds bewijs genoeg voor Jesaja waren van „de grootschheid zijns harten". Hier zal dan echter nog bijgekomen zijn wat den profeet meer speciaal bekend was geworden aangaande de geestesgesteldheid van de Assyrische koningen. Dat hun bloedige successen inderdaad een hoog zelfgevoel bij hen hadden veroorzaakt, blijkt reeds uit den snoevenden toon, waarop deze veroveraars in de boven aangehaalde inscripties hun daden voor het nageslacht lieten vereeuwigen.

Maar voorts wordt op de gedachtensfeer, waarin zulke heerschers leefden, nog een nader licht geworpen door wat ons ook uit de inscripties bekend geworden is aangaande de *vergoddelijking* der koningen, zooals die in de landen van Eufraat en Tigris, althans in sommige perioden, in gebruik was. [1])

Sprekende voorbeelden hiervan biedt de geschiedenis van Sumer en Akkad, het latere Babylonië, in den tijd tusschen 3000 en 2000 v. C.

We vinden hier verschillende koningen, die vóór hun

---

[1]) Vgl. voor het volgende: Chr. Jeremias, Die Vergöttlichung der babylonisch-assyrischen Könige (Alte Orient 19, 3/4), Leipzig Hinrichs 1919.

namen het teeken zetten, waarmede men de godheid placht aan te duiden, en die na hun dood of reeds tijdens hun leven met offers werden geëerd, terwijl hun beelden in de tempels werden opgesteld. Hammoerabi noemt zich den Godkoning, en „eigen broeder van den God Zamama", ook „zoon van Sin".

Nu zijn uit den lateren, Assyrischen tijd de aanwijzingen van de vergoddelijking der heerschers veel minder. Toch ontbreken ze niet geheel. Zoo wordt Asarhaddon „zoon der godin Ninlil" genoemd ; en dezelfde koning zegt ergens, dat hij „den troon der Godheid heeft beklommen". Er is daarom reden om te gelooven, dat de gedachte ook in den Assyrischen tijd in meerdere of mindere kracht bleef voortleven. Van de Oostersche volken is de idee dan overgenomen door Alexander den Grooten en zijne opvolgers en daarna door de Romeinsche Caesars ; de eerste Caesars worden eerst na hun dood vergoddelijkt, sinds Diocletianus eischten ze Goddelijke vereering tijdens hun leven ; trouwens werden in de veroverde landen ook andere keizers, speciaal Augustus, reeds tijdens hun leven als God vereerd.

De gedachte ligt voor de hand, dat de Godslasterlijke zelfverheffing, die blijkens het bovenstaande met het Oostersche despotisme nauw verbonden was, ook aan Jesaja niet onbekend is gebleven en het karakter zijner gerichtsaankonding over Assur mede heeft bepaald.

Tenslotte, heel de door Jesaja's profetie geboden beschouwing over Assur wordt saamgevat in eene aangrijpende tegenstelling.

Het „wee Assur" eindigt in de voorzegging, dat die wereldmacht, thans zich trotsch verheffend als het bergwoud van den Libanon, door de machtige hand van den HEERE der heirscharen zal worden neergehouwen. [1])

[1]) 10 : 33 v.

Daartegenover verschijnt dan, onmiddellijk daarop, in de profetie dat andere beeld van het twijgje, dat voortkomt uit Isaï's tronk : de Koning Israëls. Tegenover de zelfverheffing die door God wordt neergestooten, staat hier de nederige gestalte, die straks met glorie wordt gekroond. Tegenover hem, die snoefde op eigen kracht en wijsheid, staat Sions Vorst, begiftigd met den Geest der wijsheid en der kracht. Tegenover den geweldenaar, die het recht der natiën niet telde, staat Hij, die met rechtvaardigheid en trouw gegord is. Tegenover hem, die de wereld vervult van krijgsrumoer, staat de Vredevorst, onder wiens scepter de wolf verkeert met het lam.

Hierin, dat het Assyrische wereldrijk de *tegenstelling met het Godsrijk* vormt, kan men dan ook Jesaja's oordeel over Assur samenvatten. Dit Godsrijk is ook thans reeds in kiem op Sion aanwezig. Daarom is de botsing tusschen Assur en Sion de botsing tusschen wereldrijk en Godsrijk, en zal de uitkomst toonen, dat het laatste, hoe gering ook in uiterlijk aanzien, nochtans triumfeert.

De overige gerichtsaankondigingen tegen Assur stemmen, zoover ze voor dit gericht gronden noemen, met het bovenstaande in hoofdzaak overeen.

Eene zeer speciale reden wordt voor Assurs oordeel nog opgegeven in eene profetie uit den tijd, toen Sanherib reeds in Juda was gevallen, maar blijkbaar nog geen leger tegen Jeruzalem had gezonden. [1]) Hier wordt hem ook wel zijn geweld verweten, maar daarnaast wordt hij genoemd de „trouwschenner", en gezegd, dat hij „ het verbond verbroken" heeft. Dit ziet ongetwijfeld op het feit, dat Sanherib eerst aan Hizkia een zwaren tribuut oplegde en toen deze daaraan met moeite voldaan had, van houding veranderde en de overgaaf van Jezuzalem eischte.

---

[1]) 12 : 33.

Daarentegen vertoonen met het „wee Assur!" groote overeenkomst de verdere voorzeggingen tegen Sanherib uit den tijd van Jeruzalems bedreiging. Ook hier vindt men de gedachte, dat Assur slechts het instrument des HEEREN is, nog nader gepreciseerd in de uitspraak, dat Hij het — in Zijn raad — „van overlang beschikt, van overoude dagen af ontworpen had.[1]) En voorts is nu werkelijkheid geworden, wat Jesaja in Sargons dagen nog slechts vooruitzag: de inval in Juda en de bedreiging van Jeruzalem. Werkelijkheid geworden dus ook het zich verheffen tegen den Heilige Israels, niet alleen door daden, maar ook door de Godslasterlijke woorden van den rabsake. Jesaja had de oude profetie[2]) bijna geheel kunnen herhalen. Maar hij ontvangt voor dezelfde zaak nieuwe en niet minder krachtige woorden, waarin vooral ook het hoonen en lasteren van den Heilige Israels en het „opslaan der oogen tegen Mij" als grond van het over Assur komend gericht worden genoemd.

Waarin zal nu dat oordeel over Assur bestaan? Het antwoord van al de betrokken profetieën luidt eenstemmig: Assur zal door een bijzonder ingrijpen des HEEREN ten val worden gebracht; en dat wel in zijn strijd tegen Juda en Jeruzalem, ja op het oogenblik, dat het zal meenen, Jeruzalem te zullen nemen.

Zoo staat het reeds in in de profetie[3]) uit Achaz' dagen, waarin na de aankondiging van den over Juda komenden Assyrischen vloedgolf het Immanuel, „met ons is God" wordt opgeheven als de banier der bevrijding, als het teeken, dat als de nood op het hoogst is, de redding nabij zal zijn.

In de eerste der twee groote Koningsprofetieën wordt de

---

[1]) 37:26. [2]) 10;5 vv. [3]) 8:9 v.

jubel aangeheven, dat de HEERE juk en roede van den overheerscher heeft verbroken „als op Midiansdag." [1])

Maar vooral het „wee Assur!" is ook hier een typeerend voorbeeld, speciaal aan het slot. [2]) Hier wordt eerst in levendige kleuren de opmarsch der Assyriërs tegen Jeruzalem geteekend — niet langs den weg, die in de werkelijkheid later door Sanheribs leger is gevolgd, maar van het Noorden, dus langs eene route, welker keuze voor de profetische teekening het meest voor de hand lag: eene sprekende aanduiding, dat we niet te doen hebben met een „vaticinium ex eventu", d. i. eene voorgewende profetie, die eerst na het beschreven feit is ontstaan. In afgebroken uitroepen, waarin het medeleven van den profeet met de getroffen bevolking duidelijk aan het licht treedt, wordt geteekend, hoe het Assyrische leger met snelle marschen nadert, de bevolking van het gebied ten Noorden van Jeruzalem met ontsteltenis vervullend:

Madmena vliedt,
de inwoners van Geba bergen zich,
nog heden neemt hij stelling te Nob;
hij zwaait met zijne hand tegen den berg der dochter Sion,
Jeruzalems heuvel ....

En dan volgt dat woord van den HEERE der heirscharen, die op eenmaal van Assur, dat zich als het trotsche bergwoud van den Libanon hemelwaarts verheft, „de takken afslaat met schrikwekkende kracht."

De andere profetieën vertolken eenstemmig dezelfde gedachte.

Zoo allereerst die wonder-grootsche teekening [3]), waarin men eerst verneemt het gedruisch der Assyrische legioenen gelijk het bruisen der zee, maar dan plots heel dat machtige leger verstuift, „gejaagd als kaf der bergen voor den wind en als dwarrelstof voor den storm uit":

---

[1]) 9:3. [2]) 10:28 v.v. [3]) 17:12—14.

Ten tijde des avonds, ziedaar verschrikking ;
eer het morgen wordt, is hij niet meer.
Dit is het deel onzer beroovers
en het lot onzer plunderaars !

Niet anders is het in de dan volgende — met groote waarschijnlijkheid in Sargons tijd te plaatsen — voorzegging, [1]) waarin den Ethiopiërs wordt verkondigd, dat de HEERE „rustig toeziet", totdat Hij plots, met het snoeimes in de hand, den schoonen wijngaard der Assyrische verwachtingen binnentreedt en ranken en loten onverbiddelijk afkapt. Eveneens in de korte profetie, waarin verkondigd wordt het onwrikbare raadsplan des HEEREN, [2]) om Assur te verbreken „in Mijn land" en te vertreden „op Mijne bergen."

De latere voorzeggingen spreken evenzoo, in altijd nieuwe, in kracht en schoonheid wedijverende beelden. Zoo die voorzegging, [3]) waarin Assur niet genoemd, maar stellig bedoeld wordt ; waar eerst is aangekondigd Jeruzalems belegering, maar dan plotseling in de duisternis het licht opgaat, doordat de HEERE der heirscharen tegen Jeruzalems vijanden komt „met donderen en daveren en groot geraas, werwelvind en storm en het laaien van een verterend vuur." Hier wordt de beslissing dus gebracht door de verschijning van den HEERE zelf, die onder donder en aardbeving en stormwind nederdaalt en de belegeraars doet wegstuiven „als vliegend kaf", doet verdwijnen als een nachtgezicht.

In nog breeder teekening wordt die verschijning des HEEREN ten gerichte tegen Assur, beschreven in eene andere profetie. [4]) Nadat op sterk anthropomorphistische wijze de Goddelijke nadering is geteekend, heet het :

En de HEERE zal doen hooren Zijne stem vol majesteit,
en het neerkomen van Zijn arm doen zien,
met grimmigen toorn en de vlam van een verterend vuur,
storm en slagregen en hagelsteenen.
Want voor de stem des HEEREN zal Assur verschrikken.

---

[1]) 18 : 4 vv. [2]) 14 : 25. [3]) 29 : 1—8. [4]) 30 : 27—33.

De profetie eindigt met eene teekening van ontzettende grootschheid : er is een topheth, een helleplek bereid, zoo diep en breed, dat heel het Assyrische leger daarin kan verzinken, vuur en hout wordt in massa aangedragen, en de adem des HEEREN, brandend als een zwavelstroom, steekt het aan brand.

Een ander maal weer wordt in veel eenvoudiger woorden toch wezenlijk hetzelfde oordeel aangekondigd :[1])

En Assur zal vallen door het zwaard van een niet-man,
en het zwaard van een niet-mensch zal hem verteren.

Werpen we een blik terug, dan valt eenerzijds op te merken, dat de profetie, in overeenstemming met haar aard, ook hier de toekomst niet beschrijft met de nauwkeurigheid van een historieschrijver. Dit komt niet enkel uit in eene bijzonderheid zooals de beschrijving van de Assyrische marschroute,[2]) maar — wat belangrijker is — ook in de teekening van het over Assur komend oordeel zelf. Men ontvangt hier in sterke mate den indruk, dat er sprake is van eene totale vernietiging van het wereldrijk. En toch heeft het na de gebeurtenis van 701 nog bijna eene eeuw bestaan en is het zelfs, door de verovering van Egypte, tot nog hooger glorie geklommen. Ook Sanherib zelf heeft naar de Assyrische inscripties nog twintig jaren geleefd en verschillende krijgstochten ondernomen, schoon niet meer tegen Juda.

Hieruit blijkt, dat de profetische voorzegging ook hier de naaste toekomst met de meer verwijderde samenvat in één beeld ; zoodat ze in den ondergang van het Assyrische leger in 701 nog slechts eene aanvankelijke vervulling vindt. Anders gezegd : de profeet heeft ongetwijfeld Assurs aanstaande vernedering op het oog, maar beschrijft deze in zulke absolute trekken, dat de profetie — met of zonder zijn weten — over

---

[1]) 31 : 8. [2]) 10 : 28 vv.

dit aanstaande feit heenwijst naar den totalen ondergang van dit wereldrijk, ja ook daarover heen naar het eindgericht, waarin alle aan God vijandige macht voor eeuwig wordt terneergeworpen.

Aan de andere zijde is niet te ontkennen, dat we hier met een der minst betwistbare voorbeelden van de profetische voorwetenschap te doen hebben. Verschillende der bovengenoemde profetieën vertoonen zoo duidelijk het Jesajaansche stempel, dat ook critische auteurs ze aan onzen profeet toekennen. En wat de vervulling betreft, aanvaardt men dan wel niet wat de Schrift verhaalt van den slaanden engel, maar dat de afloop voor Sanherib ongunstig was, wordt toch vooral door Herodotus' verhaal zoo duidelijk bevestigd, dat twijfel dienaangaande niet wel mogelijk is.

DE LIGGING VAN JUDEA

door

A. VAN DEURSEN.

> Schoeniu lant rich und here,
> swaz ich der noch han gesehen,
> So bist duz ir aller ere
> waz ist wunders hier geschehen!
> Walther von der Vogelweide.

De ligging van Palestina, en van Judea in het bijzonder, is het eerst wetenschappelijk beschreven door Karl Ritter. [1]) Zijn beschouwingen staan zeer onder den invloed van zijn philosophisch stelsel, dat de aardrijkskunde maakte tot een geographische Teleologie d.h. ein Versuch Schöpferabsichten aus dem Gemälde des Erdganzen zu engründen. [2]) Ritter zag in den vormenrijkdom der landschappen, de verdeeling van land en zee een uiting van Gods doelbewuste orde: „In de verschillende oppervlakte van de werelddeelen ligt een hoofdoorzaak voor de macht der daarin wonende volkeren; in het schijnbaar toevallig naast elkaar liggen der landmassa's een hoogere kosmische wet der wereldorde, die voor de geheele ontwikkelingsgang van de menschheid van het grootste gewicht zou wezen; in de differentiatie der verschillende stre-

---

[1]) Carl. Ritter. Die Erdkunde im Verhältnisz zur Natur und zur Geschichte des Menschen. Deel XV, blz. 4—11. (Berlin 1850.)

[2]) Oscar Peschel. Das Wesen uns die Aufgaben der vergleichenden Erdkunde. (O. Krümmel. Klassiker der Geographie I, blz. 137.)

ken de sterkste impuls van het wereldverkeer.[1]) Volgens Ritter bestuurt God de gangen der geschiedenis. Hij leidt de volkeren en Hij richt de medewerkende factoren. Die medewerkende factoren zijn de „Mitgifte" welke de „Planetenstellen" hebben ontvangen. Zij zijn van grooten invloed want „die Geschichte steht nicht *neben,* sondern *innerhalb* der Natur, sie steht unter dem Sternenhimmel in ihrem Gottesgarten.[2]) Daarom is de ligging van een land van vérreikende beteekenis voor de historie. Nergens ter wereld blijkt dit meer dan in Palestina, waarvan Karl Ritter met overtuiging zegt: „De natuur en de loop der geschiedenis doen ons zien, dat hier van het begin af, geen sprake kan zijn van toeval."

Wat leert ons nu Ritter omtrent de ligging van Palestina? Het eigenaardige van de ligging is de vereeniging van isolement en centrale ligging.

Allereerst dus het isolement. De Middellandsche Zee heeft hier een zandige, havenlooze duinkust. In het Oosten grenst de uitgestrekte Syrische woestijn. In het Zuiden is Arabia Petrea een grenszoom. In het Noorden vormen de gebergten van Libanon en Hermon een muur.

Het meest typische in zijn isolement is Judea; die provincie heeft de voordeelen van een eiland.[3]) In het Oosten paalde de Doode Zee en de diepten van Araba. In het Zuiden grensde het dorstige eenzame Negeb, het dorre Zuiderland. In het Westen was de slagboom het door dalkloven doorgroefde heuvelland de Sjefela.

Symbool van deze afgezonderde ligging was a.h.w. de stad

---

[1]) Carl. Ritter. Uber räumliche Anordnungen auf der Auszenseite des Ersballs und ihre Funktionen im Entwickelungsgange der Geschichten. (O. Krümmel, Ausgewählte Stücke aus den Klassikern der Geographie für den Gebrauch an Hochschulen II, bl. 80.)

[2]) Carl. Ritter. Die Erdkunde. Deel XV, bl. 6.

[3]) Smith. De historische aardijkskunde van het Heilige Land, bl. 263.

Jeruzalem, van welker ligging Pater Vincent [1]) in gevoelvolle woorden schrijft:

Jérusalem est essentiellement une ville de montagne. De quelque direction qu'on s'y achemine s'impose l'escalade. Aux approcher, la cité ne se découvre guère que par ilots inégalement proèminents et espacés, entre lesquels on devine plus qu'on n'aperçoit des effondrements d'édifices.

Jusque dans ses murs, à travers le dédale de rues étroites, sinueuses en raidillons, on sent l'austérité salubre, l'ossature rigide et accusée, la forte atmosphère de la montagne.

Cette physionomie altière frappait déjà Isaie qui l'a exprimée dans son energique langage:

La montagne de la maison de Jahvé sera affirmie au sommet des montagnes et s'élèvera au dessus des collines.

S'il fallait trouver à cette ville une analogie parmi toutes celles qui furent célèbres dans l'antiquité, on chercherait en vain parmi les capitales opulentes, étaleés au bord de quelque grand fleuve, sur un rivage maritime ou au noeud des grandes voies commerciales entre plusieurs mondes.

Une seule ville au nom glorieux pourrait revenir en mémoire, située comme elle haute sur une montagne, comme elle *isolée* des chemins trafix et recaillie dans une solitude austère et grandiose, sans horizon lointain malgré son élévation et la proximité de la mer: c'est Delphes.

Et Delphes aussi fut essentiellement une ville sacrée.

* * *

De geisoleerde ligging van Judea houdt verband met de geslotenheid van zijn grenzen. [2])

---

[1]) Hugues Vincent. Jeruzalem I. Recherches de Topographie, d'Archeologie et d'Histoire, bl. 43 en 110.

[2]) Interessant hierover is G. Dalman. Das heilige Land und die Heilige Geschichte. Palastina Jahrbuch (des Deutschen evangelischen Instituts für Altertumswissenschaft des heiligen Landes zu Jeruzalem.) VIII — 1913 — bl. 67 tot 85. Voorts: P. Barnabé Meistermann Guide de terre sainte, bl. 459.

Beginnen we met de *Zuidergrens*. Volgens Jozua 11 : 17 en 12 : 7 was de gladde of kale berg het Zuidelijkste grenspunt van het land Kanaän, onmiddellijk bij de grens van Seir. Alois Musil heeft de plaats in 1897 geidentificeerd : een zwarte kale, heuvelrug, ten Noorden van de Wadi el-Marra, de Westelijke voortzetting van de Wadi el Fikre. Levendig beschrijft Musil zijn ontdekking. Hij ontmoet twee bedoeinen. „Nach einigen Höflichkeitsfragen erkundigte ich mich nach der Umgebung. Die ganze Gegend westlich vom Dschebel Halak gehöre zu .... dem Stadtgebiete von es Sbjeta. Ich hatte Mühe, meine freudige Uberraschung nicht merken zu lassen, als ich diesen biblischen Namen hörte. Sofort fragte ich, um mir Gewissheit zu verschaffen : Westlich von welchem Gebirge ? ! „Westlich von diesem, sagte er und zeigte den Rücken, auf dessen Fuss wir standen. „Und wie heiszt dieses Gebirge ? Die Antwort lautete prompt : „Dschebel Halak." *Misschien* verdient het aanbeveling het „kale" gebergte van Jozua 11 en 12 iets noordelijk te zoeken, [1]) de kale krijtheuvels die de zuidelijke grens vormen van de vlakte, waarin Beër-Seba, de zuidelijke stad van Kanaän gelegen.

Als ideale grens in het Zuiden gold de „beek van Egypte" (vgl. 1 Kon. 8 : 65, Jesaja 27 : 12), zeer waarschijnlijk de Wady el Arisj. [2])

---

[1]) F. M. Th. Böhl. Volksetymologie en woordspeling in de Genesis-verhalen bl. 18. Mededeelingen der Koninklijke Academie van Wetenschappen afdeeling Letterkunde. Deel 59. Serie A. No. 3 Amsterdam 1925.) Duidelijk zijn deze grenslijnen, te zien op de volgende kaarten : G. A. Smith. Atlas of the Historical Geographie of the Holy Land. kaart 8. of H. Guthe. Bibelatlas. kaart 14.

[2]) J. Döller. Geographische und Ethnographische Studiën zum III und IV. Buche der Könige blz. 107. De Septuaginta heeft bij Jesaja 27 : 12. Rhinocorura, welke naam voorkomt, bij Ptolemeus. (Tabula IV. Asiae. Zie b.v. de Ptolemeus-uitgave van 1648 te Utrecht en Franeker). De ligging van Rhinocorura is ter plaatse van de Wady el Arisj.

Gelijk een eenzaam eiland midden in de zee, zoo ligt El Arisj, ver van het gewoel der wereld, in de woestijn tusschen Azië en Afrika. Waar men het oog ook heenwendt, het ontwaart niets dan zand, het vindt geen groen plekje om te rusten. In het Noordwesten bruist de zee: hooge verweerde palmboomen wiegelen hunne kruinen droefgeestig in den wind. El-Arisj, de „looverhut" heeft klaarblijkelijk zijn ontstaan te danken aan het overoude palmbosch, dat hier aan den mond der veelal waterlooze „beek van Egypte" den doortrekkenden karavanen eene rustplaats bood.

L. Schneller. Kent gij het Land? bl. 293.

Het land bij deze Zuidelijke grens is Negeb, droog of verschroeid land, in de Staten vertaling genoemd Zuiderland (b.v. Numeri 24: 21, Psalm 126: 4). Zuidelijk van Beër seba, voordat de Woestijn van Arabia Petrea bereikt wordt liggen 60 mijlen bergachtig terrein, meest bestaande uit steile kammen, Oost-West loopende. De plantengroei is zelfs na den regen zeer schraal, en verdwijnt in den zomer geheel. Geen groote weg leidt nu of heeft ooit geleid door dit district; maar de heirwegen, uit Egypte, Sinai of Arabië loopen òf oostwaarts door de Araba, of Westwaarts door de kustvlakte. Geen invallende macht waagt zich op deze steile en woeste kammen, als zij wist, dat ze aan de Judeesche grens op tegenstand zou stuiten. Daarom vinden wij schier nergens dat men van het Zuiden in Judea viel. Israël zelf werd teruggeworpen, toen het van deze zijde het beloofde land trachtte binnen te dringen. (Deuteronomium 1: 43, 44. Numeri 14: 40, 45.) Zelfs de Arabieren, wier hoofddoel toch de stad Jeruzalem was, verdeelden zich Westwaarts en Oostwaarts, sommigen over Gaza, anderen over de Jordaan — maar zij trokken niet op door het Zuiden, hoewel de weg over Hebron de naaste was.[1])

---

[1]) Smith. Bl. 251 en bl. 252.

In Bijbelsche taal is het naar de teekenende woorden van Jesaja :

...het land van nood en benauwing
vanwaar leeuwin en leeuw is
de adder en de vliegende draak.
Jesaja 30 : 6.

De *Oostgrens* wordt gevormd door de woestijn van Judea en het diepe dal der Doode Zee. In het Oude Testament wordt dit land genoemd Jeshimon, een woord, dat verwoesting beteekent. [1])

Levendig beschrijft G. Dalman [2]), de beroemde Palestina kenner het karakter van deze woestijn van Juda :

Im unteren Teile der Wüste liegt kreidiger Senonkalk oft unverhüllt zutage und blendet in der schattenlosen Gegend das Auge des Wanderers ; dasz er gelegentlich einmal einen Blick werfen kann in der Tiefe eines Wadis tröstet ihm nicht über die Öde und Dürre seiner baum- und strauchlosen Umgebung. An den Hügeln ringsum zeigen schwarze Bänder von Feursteinen wie die obersten Schichten des Senon bei ihrem Zusammensinken sich falteten. Gleichlaufende Querliniën scheinen die Pfade von Schafe und Ziegen zu sein. Nur selten erinnert ein kümmerlicher Ginsterstrauch an die Rast des flüchtenden Elia in der Wüste. Schatten würde man da vergeblich suchen.

Het merkwaardige is, dat deze wildernis ligt in de onmiddellijke nabijheid van het cultuurland. Vandaar dat het de Joden het gevoel gaf te wonen bij het verderf, slechts een schrede tusschen het leven en den dood ; vandaar ook tegenstellingen als in Ps. 107.

---

[1]) Belangrijk is : F. Jeremias. Nach Petra. Palästina Jahrbuch III. — 1907 bl. 135 v.v. in welk opstel de moeilijkheden worden beschreven bij het doortrekken in dit terrein. Verder : B. Schwöbel. Die geographische Verhältnisse des Menschen in der Wüste Juda. Palästina. Jahrbuch III — 1907 — bl. 76, v.v.

[2]) G. Dalman. Orte und Wege Jesu bl. 89.

Hij stelt de rivier tot een woestijn
en de watertochten tot een dorstig land.
Psalm 107 : 34.

Maar ook de plotselinge stroomen na de winterregens inspireerden de profeten tot visioenen.[1])

De woestijn en het dorre land zal zich verheugen,
de wildernis zal jubelen
en bloeien als een narcis (Jesaja 35 : 1.)

De ideale *Westgrens* was de Middellandsche Zee.

Aangaande de landpale van het Westen,
daar zal u de groote zee de landpale zijn.
(Numeri 34 : 6.)

Maar de zeevlakte was den meesten tijd niet in handen der Judeeërs (zelfs niet in de dagen van Israëls bloei onder David en Salomo ; slechts nu en dan in den tijd der Makkabeën.) Neen de Westgrens was de Sjefela.

Langs de kust der Middellandsche Zee verheffen zich duinen. Daarachter golft de vlakte van Filistea en dan naar het Oosten de beroemde Sjefela : de *grenszoom* van Judea. De Sjefela[2]) is het merkwaardige doorgroefde heuvelland, dat zich uitstrekt voor het Judeesche bergland. Van Gaza tot Jaffa kromt zij zich als een amphitheater rondom de kust-

---

[1]) Hoe de oude Joodsche zangers het Palestijnsche landschap beschreven, wordt zeer mooi uiteengezet in : Athanasius Miller Ecclesia Orans deel IV. (Freiburg 1924.)

[2]) Blanckenhorn. M. Syriën, Arabien und Mesopotamiën (Handbuch der Regionalen Geologie V. 4.) blz. 94 zegt : Die gewichtigsten Gesteine der Küstenebene welche die Hügelzüge wesentlich aufbauen, die diluvialen Kalksandsteine, Brekzien, Muscheltuffe und Oölilthkalke gehören nicht einer, sondern mehreren Phasen des Unter- und Mitteldiluviums an, indem periodische Transgressionen mit Rückzügen des Meeres, rückweisen staffelförmigen Einsenkungen und kleinen Hebungen (ohne Änderung der horizontalen Lagerung) gewechselt zu haben scheint. So entstanden feste Bodenwellen oder alte Küstenterrassen, manchmal drei parallel hintereinander.

vlakte; een woest land met dalen en heuvelhellingen, met weinig waterbronnen en veel schuilplaatsen: een land geschikt voor guerilla-oorlogen, die hier in de geschiedenis zijn geweest tusschen Israel en de Filistijnen [1]), de Makkabeën en de Syriërs, Saladin en Richard Leeuwenhart.

Achter dit heuvelland Sjefela is dan de westrand van den centralen bergketen. Deze groote slagboom, die de vijanden tegenhoudt, zelfs wanneer zij de Sjefela hebben vermeesterd, is van een aantal bergengten doorsneden.

De dalwanden zijn steil en hoog, vaak zonder eenig pad behalve het ruwe stroombed met snelle dalingen van losse rolsteenen of terrassen van kalksteen, die gemakkelijk te verdedigen versperringen vormen. Het is een land waar groote legers moeilijk opereeren; een land van valstrikken, verrassingen waar de hoofddeugden in den oorlog zijn: vlugheid,

---

[1]) Welke beteekenis deze dalen hebben gehad in de guerilla-oorlogen der Israelieten kan blijken als we ze eens in de geschiedenis nagaan;

a. Het dal Ajalon: hier kwamen de Joden het eerst in de Sjefela (Jozua 10 : 10), daar werden de Filistijnen geslagen van Gibea tot Gezer (2 Sam. 5 : 25); aan den uitgang van het dal lag het sterke Gezer, eerst tijdens Salomo in Israelitisch bezit (1 Kon. 9 : 15—17).

b. Het dal Sorek (Wadyes Sarar) waardoor thans ten deele de spoorweg Jaffa—Jeruzalem loopt. Hier dreef de Geest des Heeren Simson tusschen Zora en Esthaol (Richteren 13 : 25) door dit dal werd de ark teruggevoerd (1 Samuel 6 : 13).

c. Wady es Sant, het dal der terpentijnboomen, het Eikendal, van 1 Sam. 17 : 2, beroemd door den tweekamp David-Goliath; door dit dal trokken de Filistijnen naar Kehila (1 Samuël 23).

d. Wady el Afrandsch; in dit dal lag Maresa, waar de slag plaats had tusschen Asa en het leger van Zerah den Moor (2 Kron. 14 : 9).

e. Wady el Hesy; dit werd beheerscht door Lachis, een belangrijk punt in de strijd tusschen Egypte en Syrië, hier was het kwartier van Sanherib (2 Koningen 18 : 14).

Den tegenwoordigen toestand dezer wady's beschrijft G. Dalman. Die Küstenflüsse Palästinas südlich von Caesarea. (Zeitschr. d. Deutschen Palästina-Vereins Band XXVII — 1914 — bl. 338—348).

vaste voet, behendigheid in het klimmen en snelle beweging. Het is het terrein, waarvan de Psalmist spreekt:

Met U vernietig ik een bende,
en met mijn God spring ik over een muur

Hij maakt mijn voeten gelijk aan die van herten
en stelt mij op mijne hoogten. (Psalm 18 : 30 en 34.)

Wat de *Noordgrens* aangaat [1]) : es läszt sich erwähnen, dasz das tief eingeschnittene Wady Dscheriut in der Linie von Ramallah von Westen her in den Landrücken weit hineinreicht und dasz von Osten her der Oberlauf des Wady Kelt eine vielfach ebenso schwer zu überschreitende Schranke bedeutet, welche bis El Bire [2]), reicht, sodasz nur ein kaum 5 K.M. breiter streifen den Übergang von Norden nach Süden vermittelt. Das gäbe ja eine Linie, welche der überlieferten Stammesgrenze von Benjamin und Ephraim und der Reichsgrenze von Juda und Israel ungefähr entspricht. Indes von gröszerer Bedeutung ist, dasz der allgemeine Charakter des Landes und seltsamerweise auch die heutige Kleidung des Volks sich zu ändern beginnt mit der Gegend von Sindschil d. h. ganz nahe der Grenze von Judäa und Samaria in der Zeit Christi.

Deze Noordergrens is de zwakste van Judea, vandaar dat de invallen der vijanden van het Noorden komen: juist in het gedeelte tusschen de Wady Dcheriut en Wady Kelt. Jesaja [3]) teekent dan ook een inval langs de plaatsen die hier liggen.

Gaan wij dus de ligging van Judea na, dan mogen we

---

[1]) G. Dalman. Das heilige Land und die heilige Geschichte. Palästina Jahrbuch 1912 bl. 78.

[2]) El Bire, het oude Beeroth (Jozua 9 : 17) was dan ook in de oudheid al een grensplaats (2 Sam. 4 : 2). Misschien was het in den Nieuw Testamentischen tijd de pleisterplaats aan de Samaritaansche grens, waar we ons het bekende verhaal van Lukas 2 : 43 moeten voorstellen. Zie: H. Th. Obbink. Op Bijbelschen Bodem bl. 196.

[3]) Jesaja 10 : 28—32.

spreken van een geisoleerd bergland, tusschen gesloten grenzen (behalve de zwakke plek aan de Noordzijde.) Hierdoor is Judea weliswaar niet onneembaar, maar het heeft de voordeelen van een eiland. Deze ligging heeft merkwaardige gevolgen gehad. De geisoleerde ligging verklaart de ondeugden: zelfzucht, provincialisme, dweepzucht ; maar indien de tijd vereischte concentratie, onverschilligheid jegens de wereld, trouw aan het verleden en hartstochtelijke vaderlandsliefde, dan stond Judea vooraan.

To have and to hold is the motto of te mountains. Like remote islands, they are often museums of social antiquities.... The great historical destiny of the small, barren, isolated Judean plateau was to hold aloof the chaste religion of the desert-bred Jews from the sensuous agricultural gods of the Canaanites ; to conserve and fix it ; if need be, to narrow it to a provincial tribal faith, to stamp it with exclusiveness, conservatism, and formalism, as its adherents with bigotry for this is always the effect of *geographical seclusion.* [1])

Naast het *isolement* wordt Judea gekenmerkt door het *centrale* van de ligging. Beide eigenschappen heffen elkander niet op. Engeland was daar een mooi voorbeeld van of Japan.

(De moderne techniek heeft voor Engeland thans de isolatie illusoir gemaakt, doch de centrale ligging geaccentueerd.)

Inderdaad heeft Palestina, heeft vooral Judea een zeer centrale ligging. Drie werelddeelen ontmoeten elkander. Hier is de isthmus tusschen de Middellandsche Zee en de Perzische Golf, ,,l'isthme entre l'Euphrate et le golfe d' Alexandrette, qui a servi, long-temps avant Suex, de trait d'union entre l'Asie et l'Europe. Si l'on veut trouver une raison purement geographique au developpement maritime de la Phénicie, c'est dans la situation des côtes pheniciennes sur l'isthme de Syrie, qu'il faut la chercher. D'un coté, l'Euphrate menait à la Chaldée, ou est née l'astronomie et pas consequent la science

---

[1]) Ellen Churchill Semple. Influences of geographic environment bl. 599.

nautique, puis, de la Chaldée, par le golfe Persique, vers les cotes de l'Inde ; de l'autre, la mer phenicienne s'ouvrait sur toute la Mediterranée orientale. [1])

Weliswaar gingen de wegen over dezen Syrischen Isthmus tusschen de Perzische Golf en de Middellandsche Zee niet door Palestina en bleven buiten Judea — maar die wegen waren niet verre en de bevolking in Kanaän kon de voordeelen plukken van wat de handel uit Babel bracht en de Babylonische cultuur gaf. [2])

De gunstige centrale ligging brengt ook de cultuur van het nabije Egypte, met het land van de Nijl onderhield het immer betrekking, maar Judea bewaarde het eigen karakter — en de ontwikkeling van de Joodsche cultuur aldaar geeft geen bijdrage tot de meening, dat akkulturatie de eenige werkelijke stuwende kracht is en dat Egypte de bron was, dat het levenwekkende water bracht der hoogere beschaving. [3])

De cultuur van Babel en Egypte kon dus Judea wel bereiken, doch de weg liep niet door, maar langs het Judeesche land n.l. door de kustvlakte tusschen de kust der Middellandsche Zee en het heuvelland Sjefela. Deze vlakte was als 't were aangewezen om te dienen als brug tusschen Azië en

---

[1]) Camille Vallaux. Geographie Sociale La Mer. bl. 48.

[2]) Hoe sterk deze invloed wel gedacht wordt blijkt misschien wel het beste hieruit, dat de z.g. Panbabylonisten (b.v. Hugo Winckler, Alfred Jeremias) het geheele geestesleven van Israel verklaren door de inwerking van de Babylonische cultuur.

[3]) In de school van G. Elliot Smith (The ancient Egyptians and the origin of civilisations) en W. J. Perry (The Chlidren of the Sun), wordt het voorgesteld, dat Egypte is „the home of civilisation and that every country in the world, is indebted, directly or indirectly, to her for its culture". In die school wordt met voorliefde de megathische cultuur voorgesteld als uitstralende van Egypte. Merkwaardig is evenwel, dat juist in deze richting het zelfstandige, het eigenaardige van Palestina blijkt. Immers het onderzoek van Karge bracht aan het licht : Nach unserem heutigen Wissen müssen wir sagen, dasz zich der Dolmentypus in Palästina entwickelt heben kann. Wir können Aegypten nicht als Ursprungsland des palästinischen Dolmengrabes ansehen. (P. Karge. Rephaim bl. 499. Collectanea Hierosolymitana I.)

Afrika. Het kustland bood een gemakkelijke gelegenheid voor de karavanen, om hunne goederen van den Eupfraat naar de Nijl te voeren en de voortbrengselen van Egypte te gaan brengen naar de bewoners van Assur en Babylon. Vandaar dat de groote handelsweg door het gebied der Filistijnen voerde.[1]) Van den Nijl komende trok men langs Pelusium, het Sirbonische moeras, Rhinocorura en Rafia door de wadi Gazze naar Gaza. Op deze stad liepen ook andere wegen uit. zooals die van Petra, waarlangs de voortbrengselen van Zuid-Arabië naar het Noorden werden gevoerd. Voorbij Gaza boog de weg meer landwaarts in om het stuifzand te vermijden en liep over Migdal Gad (el Medsjed) naar Asdod. Daarna voerde hij, nog verder landwaarts in, over Ekron en Ramleh en vandaar naar Lydda en Antipatris naar de bergpassen, die toegang geven tot de vlakte van Megiddo — vanwaar de weg over den alouden Via Maris naar Damascus loopt en verder naar Mesopothamië.

Op dezen hoofdweg liepen eenige dalwegen uit, zooals die over Beit Dsjibrin heen naar Hebron, of Noordelijker langs Bethsemes door de Wady es Sarar naar Jeruzalem.

Zoo ligt Judea dus vrij dicht bij den hoofdweg, waartoe enkele dalen toegang geven.

We vinden dus uit de geografische ligging van Judea de vereeniging van isolement en centrale ligging.

Het samengaan van deze kenmerken heeft grooten invloed gehad in de geschiedenis van Judea en het Joodsche volk, er bestaat ,,ein tiefinnere Zusammenhang zwischen der physikalischen Geographie von Palästina und dem biblischen Geschichtsdrama auf der Bühne des Landes![2])

Hier is de Egyptische cultuur nabij en de Babylonische beschaving toegankelijk; de producten van Indië en Zuid-Arabië kwamen hier o.m. door Midianietische tusschen-

---

[1]) A. Noordtzij. De Filistijnen bl. 63.

[2]) M. Faulhaber. Die Bühne der biblischen Geschichte in Zeitfragen und Zeitaufgaben blz. 170.

handelaars (Jeremia 6 : 20; Ezechiël 26 : 15, 20, 22, v.v. Jesaja 40 : 6, Job 6 : 19). Daardoor was het toegankelijk voor de cultuurstroomen.[1])

En Judea was door de eigenaardige isoleering in staat die cultuur weliswaar in zich op te nemen, maar ook zijn eigen aard te handhaven. *Judea's ligging leende er zich toe van de materieele cultuur der omringende volkeren over te nemen, maar de gemakkelijkheid van afsluiting, werkte mee tot het zelfstandig blijven in het geestelijk en godsdienstige leven.*

Zeer mooi wordt dit beschreven door P. Karge[2]) als slotsom na zijn behandeling van de Palestijnsche megalithische cultuur.

Es wäre offenbar falsch, sich die geistigen Einwirkungen der Nachbarvölker auf Syrien und Palästina als unwälzend und Grundstürzend vorzustellen. Nichts weniger als das. Wenn auch Palästina und das ganze Westland wirtschaftlich und damit zum guten Teil auch in der materiellen Kultur in erster Linie Bindeglied und Vermittler war zwischen den beiden groszen Wirtschaftsgebieten des Altertums am Nil und Euphrat, wenn ihm auch so die Fortschritte der materiellen Kultur von dort zuflossen, so hat der Westen doch seine geistige Eigenart und sein Selbstbewusztsein behauptet *besonders die Gebirgsgegenden und die Hochebene des Inneren.*

Er nahm an von den stammverwanten Babyloniern, lernte und paszte es seinem Geiste an, *aber er gab seine Seele nicht ab.* Ja er hat seinerseits, wenn nicht alles täuscht, den Osten stark beeinfluszt, besonders in religiöser Beziehung, während er selbst sich darin mehr oder minder ablehnend verhalten zu haben scheint. Je weiter wir in der Erforschung Palästinas und Syriens fortschreiten, desto klarer wird der Mischkarakter seiner materieller Kultur aus Eigenem und Fremden

[1]) Typisch is, dat in het Pre-Israelitische Jericho, hetwelk trouwens aan de grens van El Ghor ligt, zoowel Egyptische als Babylonischen invloed is na te gaan volgens Jozua 2 : 10 en Jozua 7 : 21.

[2]) P. Karge Rephaim, bl. 714 en 715.

zutage treten, desto sicherer aber auch *seine geistige Eigenart.*

Tenslotte willen we er nog op wijzen dat de idee van de bijzondere ligging des lands aan de Joden de voorstelling gaf, dat Judea lag, in het midden der aarde en dat Jeruzalem was de navel der aarde. [1]) De idee omtrent het midden der aarde ontmoeten wij bij vele volkeren — altijd wordt het gedacht als een plaats, waar de godheid op de aarde daalt, waar het gezegende volk woont, waar het heerlijkste land der wereld is. Het midden der aarde wordt gehouden voor een verheven en voortreffelijk, voor een geheiligd oord. In het gelukkige land van het midden woont het uitverkoren volk. Daar is de heerlijkste mengeling van lucht, water en aarde, welke in vereeniging met het liefelijkste klimaat de schoonste vruchten geeft; daar is het land, waar de edelste geesten predikten. Zooals de bergen zich verheffen boven de vlakte, zoo staan ook de ingezetenen van het land van het midden ver boven andere menschen. Zoo noemden de Chineezen hun land Tsjoengkwo, het Rijk van het Midden of Tsjoeng kwa, de Bloem van het Midden. [2]) Zoo wijzen de Arabieren in Dsjidda bij het Graf den navel der aarde. [3])

Dezelfde idee hadden de Joden blijkens Ezechiël 5 : 5 en

[1])Deze voorstelling komt bij vele volkeren voor (Indiërs, Babyloniërs, Pheniciers, Egyptenaren, Magyaren, Peruanen ; de naam Cuzco b.v. beteekent navel,) wat uiteengezet is, met een rijk bewijsmateriaal door W. H. Roschen Omphalos, (Phil. Arch. Volkskündl. Abh. über die Vorstellungen der Griechen und anderer Völker vom Nabel der Erde. Abhandlungen Phil. Hist. Klasse der Kön. Sächs. Ges. der Wissenschaften. Band XXIX en Band XXXI.) Deze voorstelling is niet zooals Panbabylonisten willen, in Babylonie ontstaan en vandaar over de wereld verbreid, (tot zelfs in Peru en Celebes), doch spontaan op verschillende plaatsen, onafhankelijk van elkaar.

[2]) Een zeer mooie beschrijving geeft Ernst Tiessen. China, das Reich der achtzehn Provinzen I bl. 91. (Berlin 1902.)

[3]) Beschrijving van dezen steen en de begroeting bij R. F. Burton. Personal Narrative of a Pilgrimage tot Al-Madinah and Meccah Vol. II bl. 273 (London 1898.)

Ezechiël 38 : 14. Maar vooral de Talmudische Rabbijnen stonden deze idee sterk voor. „Zooals de navel in het midden der menschen is, zoo is het land Israels in het midden van de aarde. En daaruit verrijst de grondsteen der wereld, zooals men leest : De God der Goden, de Heere spreekt en roept de aarde, van den opgang der zon tot aan haren ondergang. Uit Zion, de volkomenheid der schoonheid, verschijnt God blinkende (Psalm 50 : 1 en 2). Zooals de Oceaan de wereld omgeeft, zoo omsluiten de landen der zeventig volkeren het land Israels, 't welk het middelpunt der wereld is, waarin zich de navel der aarde bevindt. Vanuit dat midden is de schepping begonnen. Er zijn zeven klimaten op aarde ; in het vierde, in het midden ligt het heerlijke Jeruzalem, waar het klimaat zoo gezond en de lucht zoo wijs maakt. En zooals het land Israels het midden is van de zeven klimaten ; zoo vormt Jeruzalem het middelpunt van Palestina, en de tempelberg is het midden van Jeruzalem." [1])

Jeruzalem alzoo volgens de Talmud het midden der aarde. Nog wordt die gedachte levendig gehouden.

Want in de heilige stad wordt nog de navel der aarde gewezen in de Grafkerk [2]), in het Grieksche koor [3]) — een wonderlijke herinnering aan het Oud-Joodsche opvattingen omtrent de ligging van Juda en Jeruzalem.

---

[1]) Monumenta Talmudica I — 3 — bl. 231.

[2]) A. Jeremias, Das Alte Tastament im Lichte des Alten Orients bl. 261.

[3]) P. Barnabé Meistermann. Guide de terre sainte bl. 138.

KRONIEK.

Het is sinds eenige jaren de gewoonte van den kroniekschrijver in dit tijdschrift, dat hij in de kroniek van het April-nummer, in casu het laatste van den jaargang, onaffe debatten afdoet, of op dingen, die om een aanvulling vragen, terugkomt.

Van deze gewoonte wil hij ook ditmaal niet afwijken.

Maar véél punten zijn er dit keer niet af te handelen.

Feitelijk alleen een debatje van *Ds v. d. Brink* van Zandvoort.

Deze toch antwoordde op eenige citaten, die ik hem welwillend in herinnering bracht, op een wijze, die óf zeer overmatig vriendelijk is, óf een weinig heel erg ironisch. Dat kan me echter minder schelen. Van meer beteekenis is het evenwel, dat Ds v. d. Brink, schoon herinnerende dat de citaten eenige jaren oud waren, toch ze nog voor zijn rekening schijnt te nemen. Ook is van beteekenis, dat hij mijn opmerking: „zóó is ons volk opgevoed" klaarblijkelijk niet voldoende aandacht gaf.

Evenwel — we zijn dankbaar, dat Ds v. d. Brink dezelfde bleef, en zijn uitspraken van 1918 handhaaft.

Dàn kunnen we de verleiding niet weerstaan om als onze verwachting uit te spreken, dat in den „Woord-en-Geest"-kring de eenheid wel wat zoek zal zijn. Tenminste indien Ds v. d. Brink van Zandvoort het nog eens is met Ds v. d. Brink van Dieren, die voor 'n jaar of acht, naar aanleiding van een jaarverslag der N. C. S. V. het volgende schreef:

> Dit Jaarboekje bevat wel geen belijdenis, maar uit de daden en uitlatingen, uit haar pogen om contact te vinden met de Vrijzinnige Christelijke Studentenbond, uit de keuze der sprekers, die zij o. a. op haar zomerconferenties laat optreden (al is daar onder een enkele Gere-

formeerde verdwaald) blijkt genoeg, dat dit haar beginsel en methode is.

Nu vormen de Gereformeerden in elken kring maar een klein percentage, ook in studenten kringen.

Er is dus voor een N. C. S. V. reden van bestaan en ruim plaats in niet-gereformeerde kringen.

En ik kan voor die kringen haar arbeid dankend waardeeren.

Maar voor de Gereformeerden is in de N. C. S. V. juist om haar algemeen christelijke beginselen en haar methodistische werkwijze geen plaats.

En dat te minder, omdat er voor hen een eigen Gereformeerde Vereeniging bestaat.

De Vrije Universiteit en de Theologische School hebben hun eigen Gereformeerde Corpsen en de S. S. R. is de Gereformeerde Studentenvereeniging voor de studenten aan alle Openbare Hoogescholen. En hier behoeven zij hun eigen beginselen niet op non-activiteit te stellen.

Dat zoovele gereformeerde studenten, zelfs die aan de Vrije Universiteit en de Theol. School studeeren, lid zijn van de N. C. S. V. en dat zelfs Theologen, aanstaande predikanten in Gereformeerde Kerken, daaronder gevonden (28 van Kampen, 38 van de V. U.) worden, dat *vind ik een van die bedroevende verschijnselen, die er op wijzen, hoe met name onder het opkomend geslacht verflauwing en verwatering, onbelijndheid en oppervlakkigheid toenemen.*

En nu begrijp ik wel, als ik de ledenlijsten van de N. C. S. V. doorzie en let op de klinkende getallen en de klinkende namen, dat dit jonge menschen aantrekt en lokt, maar mij dunkt, dat eenheid van beginselen en overtuiging van meer beteekenis is.

Ook is er zeker in het arbeiden der N. C. S. V. en in het vaak warme en roerende woord der christenen van het algemeen eigendom veel, dat voor jonge menschen groote bekoring heeft.

Ook zijn allen die van Gereformeerden huize zijn, en naar hunner ouders beslissing aan de V. U. of aan de Theol. School studeeren, daarom nog niet zelve gereformeerd.

En bovendien is er zooveel, waardoor het hart van den jongen student geslingerd wordt.

> Maar ook dit alles in aanmerking nemende, blijf ik het een verontrustend verschijnsel achten, dat zoovele Gereformeerde studenten, en met name Theologische studenten, lid der N. C. S. V. zijn.
>
> *Want als iemand zich een taak en plaats en gezelschap kiest, dan steekt er ook in die keuze een belijdenis, en toont ook die keuze, door welke beginselen men zich laat leiden.*
>
> Gelukkig dat er dan ook nog vele Gereformeerde studenten zijn, die principiëel bezwaar hebben tegen het lidmaatschap der N. C. S. V.

Ik deed enkele zinnen cursiveeren.

En het zal toch nòg wel waar zijn wat Ds. van den Brink in de voorlaatste alinea eschrijft. Hoe zit dat dan met Ds. v. d. Brink in den „Woord en Geest"-kring en zijn keuze en die van de andere medewerkers ten opzichte van de N. C. S. V.?

En deze uitspraak van Ds. v. d. Brink staat niet alleen.

Ik denk b.v. aan die andere: (30 Aug. 1918.)

> „Voor een gezond, krachtig kerkelijk leven is dus van de aanhangers der ethische richting niets te verwachten. En tegen den invloed dezer richting hebben we ons terdege te wapenen en onze kinderen te behoeden en te beschermen. Door stevig vast te houden onze Gereformeerde belijdenis. Door te staan naar degelijke kennis dier belijdenis, waartoe getrouw bezoek van kerk en catechisatie onmisbaar is. Door bij saâmwerking met Ethischen (b.v. op het gebied van zendingsstudie en van studenten-organisatie) zeer op zijn hoede te zijn tegen doorvloeien. *Alleen voor degenen, die goed gefundeerd zijn in de zuivere leer der waarheid — en dezulken vindt men helaas, onder het opkomend geslacht niet in grooten getale, inzonderheid niet onder hen, die zich gaarne „intellectueelen" noemen — levert het verkeer met Ethischen het minste gevaar op.* Zoo zij althans waakzaam zijn. *Hun kerkelijk besef wordt er gewoonlijk niet door versterkt, veeleer verzwakt; en alzoo onkerkelijkheid bevorderd.* Dat toch onze voorgangers en leidslieden, inzonderheid de herders en de opzieners der kudde, nauwlettend mogen toezien en getrouw de wacht huns Gods waarnemen op Sions muren!"

Ook hier deed ik een paar zinnen extra noteeren.

Misschien is het niet ondienstig, dat Ds. van den Brink, indien hij niet veranderd is, even aan den eindredacteur van „Woord en Geest" in herinnering brengt, in verband met diens jongste preek over het zevende gebod, en diens uitspraken over „gemengde huwelijken", wat hij (Ds. v. d. B.) schreef over deze materie: (1 Febr. 1918):

> „Dat toch ingezien worde, tot wat moeilijkheden gemengde huwelijken aanleiding geven. De band aan de kerk, in de plechtige ure der belijdenis als onder een heiligen eed voor het aangezicht des Heeren vrijwillig gelegd, wordt erdoor verslapt, straks gewoonlijk, om den wille van den huiselijken vrede, geheel gebroken. En moge toch geen enkele kerkeraad, ook al om den lieven vrede te bewaren, of wel om zichzelf moeilijkheden te besparen, in toegeeflijkheid zijn kracht zoeken. Dat is geen kracht, maar zwakheid. Daar wordt de geestelijke bloei der kerk niet door bevorderd. Dat is een behagen van menschen en — een te kort doen aan de heiligheid van de ordinantiën des Heeren."

Ook mag ik niet nalaten aan eenige uitspraken van Ds. v. de Brink te herinneren, die voor onzen tijd nog zeer actueel zijn.

In den laatsten tijd heeft men nogal eens gehoord, dat het onzedelijk was, een predikant, die innerlijke roeping gevoelde voor zijn ambt, af te zetten.

Dit is dan een soort „geestelijke keur" in de goede (d. w. z. beschermende) richting.

Maar nu zeide Ds. v. d. Brink eens — en terecht —: (16 Nov. 1917):

> „Nooit mag een kerkelijke vergadering, noch ook eenig lid der kerk, de poging willen doen, om een dienaar des Woords of een candidaat persoonlijk in geestelijk opzicht te keuren en alzoo een oordeel over zijn staat vast te stellen. *De gemeente heeft alleen te vragen: is de prediker wettig, d. i. door de kerk, in Christus' naam geroepen (dus in uitwendigen zin)*; en brengt hij Gods Woord zuiver en recht? Terwijl wij voorts hebben toe te zien, dat wij ons niet laten misleiden door

> lieden, die zich als „vrije" predikers aandienen en in eigen gemaakte „kerkjes" optreden, hoog opgevend van hun inwendige roeping. Dezen stellen de eigen, innerlijke openbaring, waarvan zij gewagen, boven het beschreven, onfeilbaar Woord des Heeren. En dat is in den grond der zaak niet anders dan ongeloof en hoogmoed, hoe ootmoedig men zich ook aanstelt en hoe gemoedelijk en gezalfd men ook spreekt."

Ook hier onderstreepten we weer enkele zinsdeelen.

En nu moet een en ander uit den laatsten tijd wèl weer zuiver worden gezien. De vraag toch van het *bindend karakter* van de uitspraken eener meerdere vergadering staat onmiddellijk met een en ander in verband.

Welnu hierover zal ik ook Ds. v. d. Brink het woord geven: (19 Juli 1918):

> „Wordt dit karakter onzer kerkelijke vergaderingen goed ingezien, dan is de vraag niet moeilijk te beantwoorden, of de besluiten der meerdere vergaringen voor de plaatselijke kerken *bindend* zijn.
>
> Van *bevelen* kan hier natuurlijk geen sprake zijn. Een *bevel* ontvangt ge van iemand, die *boven* u staat, van ouders, onderwijzers, patroons, overheden. De paus beveelt, de synodale besturen bevelen. Maar omdat wij niets willen weten van kerkelijke overheden, daar alleen de Heere Jezus in de kerk de eenige Overheidspersoon is, daarom is het begrip *bevel* op kerkelijk terrein contrabande. De meerdere vergadering *adviseert, concludeert, is van oordeel, geeft in overweging, beslist, besluit.* Deze en dergelijke woorden worden juist gekozen, om zelfs de gedachte aan eenige overheersching zoo beslist mogelijk te verwerpen.
>
> Maar natuurlijk is het gevoelen of besluit der meerdere vergadering voor de plaatselijke kerken bindend. Stel eens, dat dit niet zoo ware (gelijk op independentistisch standpunt beweerd wordt); dat slechts een goede raad werd gegeven, welke naar eigen willekeur kan opgevolgd of ter zijde gesteld worden — dan werd alles in het kerkelijk leven op losse schroeven gezet; dan zou het doel der meerdere vergaderingen: een goede orde in het kerkelijke leven te brengen en te houden, ten eenen male mislukken; dan zou de grootste

wanorde heerschen tot schade van den groei en bloei der kerken.

Het *bindend* karakter van de beslissingen der meerdere vergaderingen rust dan ook op onwederlegbare gronden. De hoofdgrond is deze, d a t d e k e r k e n z e l v e o p d e m e e r d e r e v e r g a d e r i n g e n t e g e n w o o r d i g z i j n.

Neem de Classe. Hier komen samen, zeg maar weer, 10 kerken. Iedere kerk benoemt twee afgevaardigden en geeft hun een l a s t- of c r e d e n t i e b r i e f mede. Aan deze geloofsbrieven hangt de wettigheid der vergadering. De vergadering doet dan ook niets, of die moeten eerst zijn nagezien en in orde bevonden. En volgens dien lastbrief ontvangen de afgevaardigden „de opdracht zich in alle voorkomende zaken te gedragen naar Gods Woord, de drie Formulieren van Eenigheid en de kerkenordening"; terwijl er deze verklaring in staat: „Al wat op dien grondslag wordt vastgesteld, zal door den Kerkenraad in genoegzame waarde worden gehouden". Zoo is dies de plaatselijke Kerk zelve er tegenwoordig. Zoo neemt zij zelve mede deel aan de beraadslagingen en beslissingen. Zoo heeft zij zelve van tevoren zich gebonden en verbonden, om zich aan hetgeen naar Gods Woord zal worden vastgesteld te houden. En indien ze dan toch later zou beweren, dat zij het een of ander besluit niet wil uitvoeren, zou ze zich dan eigenlijk niet schuldig makem aan woord- of trouwbreuk? Slechts in één geval mag zij zich niet aan het beslotene houden, indien het strijdt met het uitgedrukte Woord Gods. Dit zegt trouwens ook de Kerkenordening in Art. 31: „en 't gene door de meeste stemmen goedgevonden is, zal voor vast en bondig gehouden worden, tenzij dat het bewezen worde te strijden tegen het Woord Gods".

Indien dan ook een meerdere vergadering van het een of het ander verklaart, dat het recht en billijk is te achten, dan mag een Kerkeraad dit alleen onuitgevoerd laten, indien hij *op grond van Gods Woord overtuigd is en ook aantoonen kan, dat het niet recht en billijk is.* Laat hij het na zonder deze overtuiging te bezitten en zonder het bewijs te leveren, dat hier strijd is met Gods Woord, dan handelt hij onrechtvaardig en onbillijk."

Hier zijn de spatiëeringen enz. van *Ds. v. d. Brink zelf.*

Behalve de cursiveering. Die is van ons.

Ook dit citaat mag ik mijn lezers niet onthouden. Het is van Ds. v. d. Brink van 2 Aug. 1918:

„Het kerkverband bestaat dan voornamelijk hierin, dat genabuurde kerken in kleinen kring met elkander vergaderen (classe); en dat de kleine kringen zich weer verbinden tot grootere (particuliere en generale synode). En dat alzoo de kerken met elkander saâmleven en saâmwerken, op elkanders welstand toezicht oefenen, aan elkanders volmaking arbeiden, en aller gemeenschappelijke belangen behartigen. Natuurlijk volstrekt niet, om over elkander heerschappij of eenig zeggenschap te oefenen. Kerkelijke besturen kennen we niet. Alleen de plaatselijke kerk bezit kerkelijke macht. De meerdere vergaderingen hebben geen andere macht dan de plaatselijke kerken daar mede- en saambrengen. Ze komen ook slechts één of meer dagen samen en dan zijn ze er niet meer. Een permanente (altijd voortdurende) classe of synode bestaat niet. Maar wat de kerken, krachtens het kerkverband in die meerdere vergaderingen saamkomend, daar met elkander goedvinden en besluiten, dat moet dan ook door allen voor vast en bondig worden gehouden. Het niet-uitvoeren van besluiten, genomen door wettige kerkelijke vergaderingen en niet ingaande tegen Gods Woord, is in beginsel een verbreking van het kerkverband".

Deze laatste zin zal ik niet spatieeren, maar ik verzoek wel aan mijn lezers den laatsten zin de noodige aandacht te schenken.

En tenslotte — men heeft er op af gegeven, dat de classes vermaand werden door de Synode, wel scherp toe te zien.

Wat schreef nu destijds Ds. v. d. Brink in een dergelijke materie?

Het ging toen over het overkomen, naar ons van twee Ned. Herv. candidaten: de heeren Dijkstra en Couvee, waarvan de laatste thans predikant in onze kerken is.

Toen meende Ds. v. d. Brink de classes als volgt te moeten vermanen: (20 April 1917):

Nu is het uitnemend zulke broeders met open armen in ons midden te ontvangen. Maar bij het beginsel moet met allen ernst de wacht worden betrokken. Inzonderheid in tweeërlei opzicht. Ten eerste wat de leer betreft. De classis, die geroepen wordt zoo'n Utrechtsch candidaat praeparatoir te examineeren, om hem bij gunstig onderzoek toe te staan in onze kerken op te treden en voor onze kerken beroepbaar te stellen, heeft met name bijzonderlijk te letten op zijn kennis van de dogmatiek. Deze is onmisbaar voor de prediking des Woords. Is geen degelijke, deugdelijke kennis van de leer der waarheid, welke naar de Godzaligheid is, aanwezig, dan wordt de prediking oppervlakkig, water-en-melk-kost, indien zelfs niet gevaarlijk om tot allerlei dwaling te leiden. En waar nu aan de Rijksuniversiteiten geen dogmatiek wordt gedoceerd, ook te Utrecht niet, daar dient bijzonderlijk te worden onderzocht, of langs anderen weg de onmisbare kennis der Geref. geloofsleer werd verkregen.

Ten tweede dient met ernst te worden gelet op het kerkelijk standpunt van de candidaten. In den boezem onzer kerken nemen we helaas, al meer verflauwing en verslapping te dezen opzichte waar, inzonderheid bij het opkomend geslacht".

Ziedaar Ds. v. d. Brinks oordeel over twee concrete gevallen.

Maar is de taak van de classes niet steeds: „nauwlettend toe te zien"?

Dat was voor Ds. v. d. Brink in de genoemde gevallen vanzelfsprekend, en hij vond er geen „inquisitie" in.

* * *

Van harte hoop ik dat Ds. v. d. Brink ook al deze uitspraken handhaaft. Ook al zijn ze eenige jaren oud.

Ze hebben aan waarheid zeker niets verloren.

Maar dan rijzen er wel vele vragen.

Vragen, die Ds. v. d. Brink nu eens niet moet beantwoorden, door eenige hautaine opmerkingen, maar met een kalme uiteenzetting der feiten en der relaties tusschen de feiten.

J. WATERINK.

RECENSIËN.

Dr. J. Eykman. *F. W. Foerster als zedelijk opvoeder.*
's-Gravenhage. D. A. Daamen's Uitgeversmaatschappij.

Aan den heer Eykman is de eer te beurt gevallen, dat zijn dissertatie een tweeden druk beleefd heeft. Dit is zoo'n zeldzaam voorkomend verschijnsel, dat men hieraan wel zijn aandacht mag schenken.

Dat een tweede druk noodig werd, zal ongetwijfeld te verklaren zijn uit het actueele onderwerp van dit proefschrift. Foersters paedagogiek is bij velen zeer in den smaak.

Toch heeft de actualiteit het niet alleen gedaan. De schrijver van dit boek verstaat de kunst zonder oppervlakkig te worden, de dingen helder en klaar te zeggen. De weergave van Foersters paedagogische gedachten is beknopt, maar toch duidelijk. De beoordeeling van Foerster is uitnemend. Misschien had hij Foerster, die het in onzen relativistischen tijd met kracht voor absolute waarden opneemt, nog iets meer kunnen waardeeren, maar de critiek op de grondgedachten van den Zwitserschen paedagoog is voortreffelijk. Dr. Eykman heeft ingezien, dat Foerster beheerscht wordt door platoniseerende en romaniseerende tendenzen, en dat een protestantsche paedagogiek hier lijnrecht tegenover staat. Met deze tendenzen hangt samen het verzwakte zondebegrip, wat, vooral voor een paedagogiek, een groot gebrek is. Eykman geeft op religieus-paedagogisch gebied aan Luther de voorkeur boven Thomas Aquinas. De opvoeding kan er zich niet op richten dat kwade eigenschappen uitslijten, er moet op dood en leven gestreden worden (52). Terecht zegt de auteur aan het slot van zijn boek: „Wat we hoog noodig hebben is een

verlevendiging van het bewustzijn, dat geen opvoeding duurzame uitkomsten kan hebben en blijvende vruchten, die geen rekening houdt met de ware beteekenis van de zonde als afval van God, als ongehoorzaamheid aan God. Slechts een protestantsche paedagogiek kan dus hier helpen, die het Evangelie van Gods verlossende zondaarsliefde laat zeggen, wat het zegt en in het licht van die liefde den mensch aan zich zelf ontdekt in zijn ware wezen. Dan is het ook gedaan met alle moralisme, dat de alarmkreet van het Evangelie tot een vriendelijk vermanenden nachtwakersroep maakt. Want de goede wil en alle goede werken komen eerst door het geloof tot stand, ja het eenige werkelijke goede werk is dat geloof zelf."

T. HOEKSTRA.

Dr S. O. Los. **Persoonlijkheid en karakter volgens de Heilige Schrift.**
Kampen, J. H. Kok, 1925.

Dr S. O. Los, die eenigen tijd hoogleeraar is geweest te Potchefstroom en nu sinds enkele jaren dienaar des Woords is in de Gereformeerde Kerk te 's Gravenhage, heeft zich geruimen tijd bezig gehouden met de studie van de karakters. Van zijn werk *Beginselen van de karakterkunde* verscheen tijdens zijn verblijf in Zuid-Afrika het eerste stuk (uitgegeven bij J. L. van Schaik te Pretoria in 1915). Het is een inleiding en handelt in hoofdzaak over de methode. Het tweede stuk zag het licht in 1923 bij de Drukkerij Holland te Amsterdam en geeft een klassificatie van karakters bij kinderen. In aansluiting hieraan liet hij bij Kok in Kampen ten vorigen jare een boek verschijnen, waarvan de titel hierboven staat.

Met behulp van zijn karakterkunde tracht hij personen die in de H. Schrift genoemd worden karakterologisch te behandelen en naar de door hem gevonden gezichtspunten het karakter van David, Saul, Hozea, Daniël, e.a. te ontleden.

Tegen deze methode van Dr Los heb ik eenig bezwaar. De H. Schrift is de teboekstelling van de bizondere openbaring Gods, die ten doel heeft zondaren den weg ter zaligheid te wijzen in den Heere Jezus Christus. Van het begin tot het einde is de gansche H. Schrift theologisch en christocentrisch. Er wordt ook van menschen in het Woord Gods gesproken, van menschen die God vreezen en van zulken die Hem wederstaan, maar die mededeelingen over menschelijke personen en menschelijke daden moeten altijd weer beschouwd worden onder het gezichtspunt van het groote doel der Godsopenbaring. De H. Schrift geeft ons ook in de mededeelingen van de daden der menschen alleen dat, wat we noodig hebben te weten tot Gods eer en onze zaligheid. Persoonsbeschrijving en karakterteekening is allerminst haar bedoeling. Van momenten, die voor een karakterstudie van groot belang zijn, wordt bij personen van beteekenis soms niets gezegd, omdat het niet van waarde was voor de geschiedenis der Godsopenbaring. Natuurlijk wordt van mannen, wier levensbeschrijving in de H. Schrift vrij breed is, wel een en ander gezegd, waaruit we kunnen opmaken, wat voor karakter ze hadden en welk eigenaardig stempel hun persoonlijkheid droeg, maar in het algemeen moeten we toch voorzichtig zijn, omdat de personen *als zoodanig* niet ten voeten uit geteekend worden. Dr. Los is dit geheel met mij eens en in de inleiding spreekt hij hierover met enkele woorden, maar bij de uitwerking heeft hij dit m. i. niet altijd voldoende in het oog gehouden.

Afgezien echter van dit methodologisch bezwaar, is er in dit boek veel te prijzen. Met groote kennis van de gegevens der H. Schrift heeft hij getracht typen te teekenen en bij de persoonsbeschrijving de nieuwere terminologie op Bijbelsche personen toe te passen.

Ieder, die dit boek leest, zal wel eens in ondergeschikte punten van den geleerden schrijver verschillen, maar niemand kan hem de eere onthouden van Dr. Los iets geleerd te hebben. Hij staat stil bij punten, waar de meesten over heen loo-

pen. Sommige opmerkingen zijn schitterend, paarlen uit de diepte naar boven gebracht. Wie in een serie van 4 of 5 preeken de geschiedenis van David behandelen wil, zal goed doen Los' karakterteekening van David en Saul, waaraan hij niet minder dan 70 pagina's wijdt, te bestudeeren.

T. HOEKSTRA.

Zielenadel in den kerker. De geschiedenis van *Tokishi Ishii,* door hem zelf beschreven in de strafgevangenis te Tokio. Met een voorwoord van Ds. A. Winckel.

Kampen. J. H. Kok.

Dit boek bevat een beschrijving van een donker leven, dat in het licht eindigt.

Een Japannees werd na een misdadig leven ter dood veroordeeld. In de gevangenis kwam hij in aanraking met het Evangelie en leerde den Heere Jezus kennen als zijn Zaligmaker. Ter elfder ure tot bekeering gekomen, ging hij, als de moordenaar aan het kruis, met de hoop op de heerlijkheid in het hart, den dood tegemoet.

Dit werkje is te rekenen tot de goede Christelijke lectuur.

T. HOEKSTRA.

Bijbel, dat is de gansche Heilige Schrift, bevattende al de canonieke boeken des Ouden en Nieuwen Testaments, door last van de Hoog-mog. Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden en volgens besluit van de Synode Nationaal, gehouden te Dordrecht, in de jaren 1618 en 1619, uit de oorspronkelijke talen in onze Nederlandsche taal getrouwelijk overgezet, met nieuw bijgevoegde verklaringen op de duistere plaatsen, en aanteekeningen

van de gelijkluidende teksten, vroeger uitgegeven door Jacob en Pieter Keur. Tweede uitgave.
Kampen. J. H. Kok.

Eén van de schoonste ideeën, die de heer Kok gehad heeft, is deze geweest, dat hij den Statenbijbel met kantteekeningen in handig en „handelbaar" formaat, met duidelijke letter op goed papier gedrukt, onder de menschen heeft gebracht.

Dat deze uitgave gewaardeerd is en koopers gevonden heeft, blijkt hieruit, dat na nauwelijks tien jaren een tweede uitgave noodig was.

Met bizondere ingenomenheid kondigen wij deze uitgave van den Statenbijbel aan en hopen, dat deze Bijbel in vele van onze christelijke gezinnen, vooral van jonggehuwden, een plaats mag krijgen. Wie aan tafel uit den Statenbijbel voorleest, is in de gelegenheid bij moeilijke plaatsen de kantteekeningen te raadplegen, die soms een verrassend licht werpen op teksten, die niet gemakkelijk te verstaan zijn.

Bij de transpositie van de oude in de nieuwe spelling heeft de man, die deze uitgave bewerkt heeft, zoo getrouw mogelijk de oude editie van Jacob en Pieter Keur gevolgd, hetgeen me uit onderscheidene steekproeven is gebleken.

T. HOEKSTRA.

Quid est Veritas? Door *J. L. A. B. Duynstee.* Tractaatverspreiding „Immanuel". Apeldoorn.

De heer Duynstee, eens Roomsch kloosterling, maar die „den Christus der Schriften, den Eenigen Borg en Middelaar" mocht leeren kennen, richt zich in dit geschrift tot zijn vroegere geloofsgenooten, om hun het ongegronde der Roomsche leer van „Het Voorgeborgte der Hel" en „Het Vagevuur" aan te toonen. Het is een betoog, waarin de liefde, die te redden zoekt wie in dwaling overbleven, zich voelen laat, en dat ook enkele bladzijden Roomsche polemiek tegen een tractaat van den schrijver bevat.

S. GREIJDANUS.

ONTVANGEN BOEKEN.

Neue Kirchliche Zeitschrift in Verbindung mit D. Dr. Th. v. Zahn, Geheimrat, und D. Friedrich Veit, Dr. L. Ihmels, herausgegeben von Lic. Joh. Bergdolt.

A. Deichertsche Verlagsbuchhandlung D. Werner Scholl, Leipzig. Pro Semester mit Porto 5.70.

Inhalt des 2 Heftes :

Kirche und Landeskirche von Rektor D. Lauerer, Neuendettelsau.

Die Weltkonferenz für prakt. Christentum in Stockholm 1925. Von Gh. Rat. Prof. D. Dr. Carl Mirbt. Göttingen.

Zeitschriftenrundschau. Von Studienrat Lic. Joh. Bergdolt, Würzburg.

Inhalt des 3 Heftes :

Die Weltkonferenz für prakt. Christentum in Stockholm 1925. (Schluss.) Von Geh. Prof. D. Dr. Carl Mirbt, Göttingen.

Die Bedeutung der sprachlichen Verhältnisse Palästinas zur Zeit Jesu für das Verständnis der Evangelien. Von Prof. D. Bornhäuser, Marburg a. d. Lahn.

Die dänische Kirche 1825 und 1925. Von Pfarrer J. V. R. Fauerholdt. Hörup, Alsen, Dänemark.

Die Bedeutung der gotischen Bibelübersetzung für das Verständnis des griechischen Textes. Von Prof. Dr. Ernst Müller, Wildenstein.

Zeitschriftenrundschau. Von Studierat Lic. Johannes Bergdolt, Würzburg.

Theologie der Gegenwart, herausgegeben von Walter Eichrodt, Basel, Georg Grützmacher, Munster. Hans Haas, Leipzig, Renatus Hupfeld, Rostock, Julius Jordan, Berlin, Fr. Mahling, Charlottenburg, Hans Preuss, Erlangen, H. W. Schomerus, Kiel Hermann Strathmann, Erlangen, Wilh. Vollrath, Erlangen.

A. Deichertsche Verlagsbuchhandlung D. Werner Scholl, Leipzig. Pro Semester mit Porto 2.25.

Inhalt des 2 Heftes:

Philosophie der Natur, Geschichte, Sprache, Religion. Von W. Vollrath.

Inhalt des 3 Heftes:

Systematische Theologie (Apologetik, Dogmatik, Ethik). Von W. Vollrath.

J. W. Pym. Moderne Psychologie en het leven van den Christen.

Amsterdam. H. J. Paris. 1926.

Dr. J. H. Semmelink, Prof. Dr. J. H. Gunning. Zijn ontwikkelingsgang en zijn beginselen.

Zeist. Vonk & Co. 1926.

Dr J. Kooy. De paraenese van den apostel Paulus.

Amsterdam. Firma B. van der Land 1926.

W. C. Wilcox. De man uit een Afrikaansch Boschland. Uit het Engelsch vertaald door Ds. J. Visser.

Bruinisse. J. van der Wal.

INHOUDSOPGAVE VAN DEN 26STEN JAARGANG.

Artikelen.

Recensiën.

